

pohlepnosti, zobje obrušeni od zlata, ki so ga bili grizli in glodali. In suknje ni nikjer, ni je spoštljive suknje s širokim ovratnikom od žlahtne bobrovine, ni je, ki je rosila blagomilje na vse štiri strani; razgaljen stoji tam, v svoji sramoti prezebajoč; v rokah, jastrebovih krempljih, tišči mošnjiček Judežev in ta mošnjiček je nabasan, do vrha poln; tišči ga trepetaje, da sika blatna kri izpod nohtov, skril bi ga rad, ga skriti ne more... Uboge oči ve moje, stran se obrnite!

Stran se obrnite, uboge oči ve moje, ali ne tja, ne tja, grozota je tam, da ji ni primere celó ne v tem strašnem ogledalu! Videl sem jo nekoč, Suzano, spomladi, v maju. Takrat bi se njeni čisti lepoti ne bilo približalo z brezbožnim poljubom niti samo rosno solnce jutranje. Če je šla preko polja, so se ozirale za njo cvetice in so jo pozdravljale. In kamor se je smehljaje ozrlo njeno oko, je senca ugasnila, je bil madež izpran. Tako je prepevala med nami mladost, šla je mimo nas in njeni šolni se niso doteknili tal... Ena sama ostudna, gnila rana se razkazuje tam, išče kraja, kjer bi bila najbolj očitna; dvoje temnih, zeleno obrobjenih oči, dvoje brezsravnih grehov vabi izpod oskrnjenege venca, v nabrekle ustnice so se bili zajedli polnočni poljubi in kličejo po tovariših... Ne več! Ničesar več!

O, ničesar več! Toda oči so uróčene, da ne trenejo ne za hip, da gledajo verno tja, kamor jih je gledati strah in sram. Kolikor sem jih kdaj poznal obrazov, milih in nemilih, so vsi nezaslišano, grozotno pretvorjeni v svoje spake; in komaj časih, kakor samotna vešča nad močvirjem, se zasveti tiha lučka, trepetajoča, belo lice, ki ni bilo oškropljeno, čisto srce, ki je šlo skozi medeno goro greha in ga ni okusilo. V božjem ogledalu je laž z zobmi šklepetaje slekla ukradeno oblačilo resnice in gleda sama svojo nagoto. Videl pa nisem le posameznih obrazov, ki sem jih spoznal trdoma, z bolešno slutnjo; videl sem obiloštevilne gruče ljudi, roječe od hriba do hriba, češčene prej in imenitne, svetu vodnice in vzglednice, zdaj kup smeti poleg kupa gnoja. In videl sem dolge procesije ljudstev, predpustne procesije, kjer ni bilo s pisanimi capami našemljenih, pijanih teles, temveč so bili Kurentovi romarji brez cunj in trakov, brez krink in zvončkov, vsi goli, našemljeni edinole z izprs visečimi, vsej cesti v izgledovanje odprtimi srci, v katerih so bili pljunki namesto krvi. In videl sem narode, silne, sijajne, človeštvu duh in pest, v izobilju, modrosti, slavi in mogočnosti Bogu kljubujoče; videl sem jih... Oči, kaj nimate več solz?

Če jih imate še, zdaj jih iztisnite do zadnje! Kdo strmi tam name iz ogledala, med zadnjimi, med skritimi, osramočenimi? Kaj ga nisem videl že, vse lepšega, vse čistejšega, vse močnejšega, zdavnaj, zdavnaj v svoji mladosti? Če imate še solz, oči, iztisnite jih do zadnje!... Kaj bi tožil? Spomni se, da si rekel sam: Grešni človek je stopil pred sodnika in pravični sodnik je sodil brez besed. —

XVII. Vélika maša.

Želján tolažbe in posvečenja sem stopil v farno cerkev svetega Pavla, ki je pred zdavnim, zdavnim časom videla in blagoslovila mojo mladost. Po mračnih, vijugastih stopnicah sem se napótil na kór, da bi slišal od blizu pevce in orglje in da bi blagodišeči oblaki izpred oltarja, prepojeni z molitvami, segli naravnost do mojega srca. Cerkev je bila temna, hladna in prazna; v tej tišini in samoti se mi je zdela silno večja in višja nego poprej; in tesnobno mi je bilo, mraz mi je z vlažnimi rokami tipal po licu, dihal mi v dušo plahost in strah. Svetniki so stali na oltarjih kakor sence v senci, nepremični, mrtvi; podobe na stenah so bile široke črne lise brez obličij in brez življenja; večna luč pred vélikim oltarjem je tiho trepetajoča svetila sama sebi.

»Saj ni več zgodaj!« sem pomislil. »Saj ni meglé in oblakov ne! Kako, da so zaspali verniki in kako, da je zaspalo to nebeško solnce ter se nikakor noče vzdigniti iznad noči?«

Pred oltar je prišepal cerkovnik s kajfežem v roki. Ta cerkovnik je vlačil eno nogo tako čudno daleč za seboj, kakor da bi ne bila njegova; kljub temu se je sukal spretno in se ni spotaknil, kajti bil je posla vaje. Prižigal je svečo za svečo, meni pa se je zdelo, kakor da bi ne gorela nobena; plameni so bili mirni in mrzli, mrtvaško beli in brez luči. Cerkovnik je upihnil svečko na kajfežu ter je dolg in sključen odšepal v zakristijo.

Tiho so se odprla stranska cerkvena vrata, kakor da je bila pritisnila na kljuko trepetajoča roka plahega in zbéganega človeka, ki si še k Bogu samemu ne upa drugače kot z upognjeno glavo. Prikazala se je drobna, zgrbljena ženska, v dolgo črno ruto zavita. Njen obraz je bil tako bel, da se je svetil v mraku, kakor od čudežne notranje luči obžarjen. Res je bil nož gorjá in bolečine zarezal pod očmi in po licih globoke struge solzam, ali spoznal sem takoj in strahoma, da ženska ni be-težna starka, temveč da ji je komaj dvajset let. Za njo so prihajale druge, s počasnim, neokretnim,

plazečim se korakom, sključenim životom, otrplimi, razjedenimi, splahnelimi lici, udrtimi, usehlimi očmi, opaljenimi ustnicami; vse kakor da nosijo silna bremena na šibkih, izmučenih plečih. In ni se dalo razložiti sedemdesetletne starke od nedoraslega dekletca.

V cerkev so prihajali otroci, s prav tistim plazečim se, utrujenim, omahujočim korakom, kakor so prihajale ženske, njih matere. Starikava je bila hoja, obrazi so bili starikavi in starikavo je bilo tudi vedenje teh prezrelih, izkušenih, od zgodnjega spoznanja bolnih otrok. Njih lica so bila nabrekla, sivkaste polti, kakor da se je bila nabrala umazana voda pod napeto kožo; strahota in žalost pa so bile te oči: ne v enem očesu ni bilo mladosti, ne v enem ni bilo veselja. Kakor da bi se zgrudili pod bremenom, vsak pod svojim, so poklekili otroci za kamenito, stebričasto pregrajo pred vélikim oltarjem ter nagnili glave prav do sklenjenih rok.

Začudil sem se, da moškega ni bilo v cerkev. Ko sem se začudil, se je prizibal skozi vrata postaren človek; to se pravi, imel je lase osivele in lica razorana, obrvi in brke pa čisto črne, tako da bi lahko mu bilo šestdeset in čez, lahko pa tudi šele dvajset let. Bil je kakor prelomljen v pasu; ob enem koraku je zagnal život vznak, da se je videlo belo v očesu, ob drugem pa ga je sunil daleč naprej; tako se je poganjal do najbližje klopi.

Koj za njim je prišel visok, slok, golobrad fant; še mahu ni imel na lepo vzbočeni zgornji ustnici in če bi ne bilo gub pod očmi in na čelu, bi mislil, da je še napol otrok. Stopal je z drobnimi, previdnimi, plahimi koraki, kakor po ozki, spolzki brvi čez naraslo vodo. Tresel se je po vsem telesu, potresaval in pocincaval je tudi z glavo, pomežikaval neprestano s temnimi očmi, tipal krog sebe z obema trepetajočima rokama; tako se je pritipal do klopi ter se tam globoko oddahnil, kakor odrešen pogube in smrti.

Še so prihajali. Prišel je oče, ki je klonil glavo globoko in gledal temno in mrko v tla; levi rokav mu je pomahoval prazen ob životu, z desnico pa je vodil oslepelega sina, lepega mladeniča, ki je s praznimi očmi strmел kvišku. Ob dveh bergljah je pritotel in pridrsal čokat, plečat mož; nikamor se ni ozrl izpod košatih obrvi, njegov zagoreli, bradati obraz je bil priča otrplega trpljenja, okamenelega srda.

In še mnogo jih je prihajalo, brez števila, kakor da so vstajali iz grobov.

Na vseh obrazih pa, tako mnogoštevilnih in različnih, je bilo s trdim jeklom zapisano nekaj

skupnega, čisto enakega: neugasljiv, neizbrisljiv spomin na neizmerno srčno bolelost, na trpljenje in bolečino brez primere, na grozoto, ki ji ni imena, na krivico, ki vpije proti nebu in kliče po sodbi.

Zvonček ob zakristiji je tenko zapel in prikazal se je stari župnik v ornatu. Globoko sklonjen je počasi in trudno stopal proti oltarju; venec belih las se mu je vil ob sencih, tudi obraz je bil čisto bel in je razodeval globoko žalost.

Ko je stopil župnik pred oltar, so se oglasile orglje, njih glas pa je bil hripav in neubran, zvoki so se lovili in prevračali brez cilja. Ozrl sem se osupel; na visokem stolu pred orgljami je sedel mladoleten učenec; izsušena, jetična lica je imel in udrte oči, iz katerih je gledal blede glad. Na nizkem stolcu globoko zadaj je sedel v dve gube sključen mojster orgljar; obraz, ob dlan naslonjen, mu je bil ves razdejan od velike bridkosti; pogledal sem bolj natanko tja in sem videl, da ima namesto nog dvoje štorov in da iz teh štorov mrtvo in trdo štrli dvoje lesenih kolcev.

S tresočim, bolnim glasom je molil župnik pred oltarjem, bučno in hripavo, brez radosti, brez vere so mu odgovarjale orglje na kóru; njih molitev je bila zgolj beseda. Verniki so klečali globoko doli v hladnem somraku; in njih molitev se je trudna in težka vila od črnih tal proti stropu. Ta molitev je bila prošnja lačnih, ponižanih, v trpljenju umirajočih, bila je očitane, hropeči vzdih bolnika, bila je zadnji, obupni klic.

»Kaj ni dovolj, kaj ni že čas, o Bog?«

Bog je slišal in tedaj je videl, da je čas. Vse-mogočna roka njegova je odprla vsa okna nastežaj. V vriskajočih, šumečih, vročih valovih je planilo solnce v mraz in noč, izlilo se je v potrta srca in jih napolnilo do roba z velikonočno radostjo, seglo je v grobove in jim je dalo življenje, obzarilo je blede lica, ozdravilo jih je in pomladilo.

Z zvonkim glasom je zapel župnik pred oltarjem:

»Te Deum laudamus!«

Pred orgljami je sedel sam orgljar mojster in orglje so zavriskale proti nebu:

»Tedeum!«

In iz tisoč prepolnih src, iz tisoč veseložarečih oči je zadonelo po vsej svetli cerkvi:

»Tedeum!«

Minila je na vekomaj črna maša trpljenja, sramote in groze, zazvonilo je k večni véliko maši radosti in ljubezni.

Tedeum! — — —

Sanje vé moje, kam ste se zagledale? —